

Тасдиқ мекунам
Донишкадаи политехникии
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С. Осимӣ дар ш. Хучанд

н.и.т., дотсент

Саидӣ Д.Р.

2020с.



ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиханда ба таҳқиқоти диссертатсионии Бобоев Шарафҷон Ниёзмадович дар мавзӯи «Рушди низоми баҳисобгирии идоракунии ва аудити хароҷот дар шабакаҳои барқӣ (дар мисоли корхонаҳои таъминкунандаи барқии Ҷумҳурии Тоҷикистон)», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D050800-Баҳисобгирӣ ва аудит

1. Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ

Электроэнергетика ба соҳаи саноат тааллуқ дошта, ки тақрибан ба ҳамаи соҳаҳои дигар хизмат мерасонанд. Ҳар гуна истеҳсолот бидуни захираҳои энергетикӣ ғайриимкон аст.

Дар натиҷа, корхонаҳои таъминкунандаи нерӯи барқ барои эътимодноқӣ, кори бефосила ва муттасилии раванди технологӣ талаботи махсусдоранд. Ғайр аз он, ҳуди раванди технологӣ дар соҳаи энергетика, ки ба табдил додани як намуди энергия ба намуди дигари он асос ёфтааст, пайвастагии зич дорад, зеро қисми зиёди маҳсулоти корхонаҳои энергетикӣ ниғаҳдорӣ намешавад, яъне раванди истеҳсол ва истеъмоли он аз ҷиҳати технологӣ ҷудонопазир аст.

Аз ин рӯ, раванди технологияи истеҳсол ва истеъмол байни ду сохтор тақсим карда мешавад:

- 1) истеҳсолкунандагони энергия (нерӯгоҳҳо);
- 2) тақсим ва интиқоли захираҳои энергетикӣ ба истеъмолкунанда (шабакаҳои барқӣ).

Аз ин ҷо, ҳисобкунии арзиши захираҳо сарчашма мегирад.

Истеҳсолкунанда арзиши истеҳсолиро ташаккул медиҳад, таъминоти захираҳои энергетикӣ бо арзиши истеҳсоли амалӣ карда мешавад.

Арзиши умумии онро танҳо дар низоми энергетикӣ бо роҳи ба арзиши истеҳсолкунанда илова кардани арзиши тақсимот ва интиқоли захираҳои энергетикӣ ба истеъмолкунанда ҳисоб кардан мумкин аст.

Истеҳсоли захираҳои энергетикӣ тавассути коркарди сӯзишворӣ ё ягон манбаи дигар ҷузъи асосие мебошад, ки унсури "Хароҷоти моддӣ" -ро дар нархгузорӣ ифода мекунад.

Рушди соҳаи энергетика дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз ҳадафҳои афзалиятноки сиёсати иқтисодии Ҳукумати Тоҷикистон ба шумор рафта, тақвими системаи идоракунии дар корхонаҳои таъминкунандаи барқӣ яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи идоракунии шабакаҳои барқии мамлакат мебошад.

2. Асоснокӣ, саҳеҳӣ ва навгонии хулосаи илмӣ, натиҷаҳои асосӣ ва тавсияҳо

Таҳқиқоти диссертатсионии Бобоев Ш.Н. дар сатҳи кофӣ илмӣ ва методӣ иҷро карда шудааст. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулосаҳо ва пешниҳодҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замимаҳо иборат аст.

Дар муқаддима муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок шудааст; мақсад, вазифаҳо, объект, мавзӯъ ва усулҳои таҳқиқот таҳия карда шудааст; навоариҳои илмӣ, аҳамияти амалӣ ва назариявии натиҷаҳои бадастомада, саҳми шахсии доктара оварда карда шудааст; дар бораи интишорот ва наشري натиҷаҳои таҳқиқот маълумот дода шудааст.

Дар боби якум - «Ҷанбаҳои назариявии ташкили баҳисобгирии идоракунии ва назорат дар корхонаҳои электроэнергетикӣ» - асоснокии назариявии моҳияти объект ва предмети баҳисобгирии идоракунии ва аудит, инчунин ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқие, ки баҳисобгирии идоракуниро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим мебароранд; таснифот ва ҳадафҳои онро барои рушди таҷрибаи ҳисобдорӣ ошкор гардидаанд. Инчунин масъалаҳои назариявии ҳолати муносири бозори ватани нерӯи барқ, тартиби ташаккули заминаи иттилоотии ҳисобкунии арзиши аслӣ, мақоми баҳисобгирии идоракунии дар ташаккули арзиши хизматрасонӣ оид ба интиқол ва тақсими нерӯи барқ ва таснифоти масрафи нерӯи барқ тибқи СБҲМ баррасӣ шудаанд.

Моҳияти назариявии мафҳуми «хароҷоти интиқол ва таъминоти нерӯи барқ»(ХИТ), таснифи онҳо бо назардошти концепсияи рушди тавозуни миллӣ, баррасии қонунгузориҳои ватанӣ ва таҷрибаи байналмилалӣ оид ба ташкили

баҳисобгирии идоракунии хароҷоти истеҳсолӣ (аз ҷумла хароҷоти субъектҳои комплекси сӯзишворию энергетикӣ) таҳқиқ гардидаанд.

Сарфи назар аз он, ки қисми зиёди иштирокчиёни бозори яклухти нерӯи барқ монополияҳои табиӣ мебошанд, фаъолияти он бо назардошти муқаррароти қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ», «Дар бораи ҳимояи рақобати иқтисодӣ» ва «Дар бораи муҳофизат аз рақобати солим» сурат мегирад.

Барои нигоҳ доштани ягонагии истилоҳот, мафҳуми «шабакаҳои барқӣ» бо мафҳуми «ширкати таъминкунандаи барқ» - иштирокчиҳои бозори энергетикаи барқ муайян карда шудааст, ки нерӯи барқ ва хизматрасониро дар ин бозор харидорӣ менамояд, интиқол медиҳад, тақсим мекунад ва аз ҷониби шабакаҳои барқии маҳаллӣ (дохилӣ) тақсим мекунад ва онро ба истеъмолкунандагон мувофиқи меъёри танзимшуда медиҳад.

Дар чараёни гузаронидани таҳқиқот тасдиқ карда шуд, ки роҳбарияти ширкатҳои таъминкунандаи энергия қобилияти мустақиман ба нишондиҳандаи асосии фаъолият - фоида тавассути қисми даромади фаъолияти иқтисодӣ таъсир расониданро надоранд.

Аз ин рӯ, мушкилоти танзими хароҷоти интиқол ва интиқоли нерӯи барқ боқӣ мондааст.

Барои пӯшонидани хароҷот, мониторинг ва идоракунии нишондиҳандаҳои даромади иқтисодӣ (маржиналӣ) маълумоти баҳисобгирӣ ва таҳлили амалиётӣ дар заминаи таснифи хароҷот талаб карда мешавад.

Маълум аст, ки асоси чунин дастгирии иттилоотӣ баҳисобгирии идоракунии ва аудити хароҷот мебошад.

Муқаррар карда шудааст, ки ҳадафи асосии аудити дохилии идоракунии хароҷоти таъминот ва интиқоли нерӯи барқ арзёбӣ кардани: ҳисобкунии арзиши чунин хидматҳо; идораи оқилонаи хароҷоти бадастомада, мутобиқати онҳо ба ҳуҷҷатҳои меъёрӣ ва технологӣ; чораҳои дастгирии маъмурӣ барои оптимизатсияи хароҷот дар заминаи таснифоте, ки аз ҷониби роҳбарияти ширкати истеҳсоли барқ тасдиқ шудааст, мебошад.

Дар боби дуюм - «Хусусиятҳои баҳисобгирии идоракунии хароҷоти интиқол ва тақсими нерӯи барқ дар корхонаҳои таъминоти барқии Тоҷикистон» - методика ва ташкили баҳисобгирии идоракунии хароҷоти интиқол

ва тақсимои неруи барқ, масъалаҳои таъминоти иттилоотии ташаккули хароҷоти интиқол ва тақсимои нерӯи барқ, ҷамъбасти равишҳои амалӣ дар ташкили баҳисобгирии идоракунии хароҷоти интиқол ва тақсимои нерӯи барқ мувофиқи марказҳои маъулият пешниҳод ва муҳокима шудаанд.

Хусусиятҳои ташкили баҳисобгирии идоракунӣ ва аудити дохилии идоракунии хароҷоти таъминот ва интиқоли барқ омӯхта шуда, зарурияти тақмили ҷузъи баҳисобгирӣ ва таҳлилии таъминоти иттилоотии ташаккули хароҷот, мукамалсозии равишҳои амалии ҷамъбасти маълумоти ҳисоби маъмурии хароҷот дар санаи ҳисоботӣ исбот карда шудаанд.

Омӯзиши асосҳои амалии дастгирии баҳисобгирии фаъолияти корхонаҳои таъминкунандаи нерӯи барқ имкон медиҳад, ки заминаи концептуалии баҳисобгирии идоракунии хароҷот ҳамчун зернизомии алоҳидаи баҳисобгирии интегралӣ хоҷагидорӣ афзалият дода шавад, ки дар асоси инъикоси ХИТ дар доираи марказҳои масъулият (ММ) "Хароҷот" бо истифода аз маълумоти таҳлилии баҳисобгирии дохилӣ асос ёфтааст.

Корхонаҳои таъминкунандаи энергия тибқи баҳисобгирии идоракунӣ аз рӯи се модел амал мекунанд: бунёди зерсистемаҳои комилан мустақили баҳисобгирӣ, баҳисобгирии идоракунӣ ва баҳисобгирии андоз; омезиши баҳисобгирӣ ва баҳисобгирии идоракунӣ дар асоси маҷаллаи муштаракӣ бақайдгирии ҳуҷҷатҳо; сохтани баҳисобгирии идоракунӣ дар асоси китоби асосии ягонаи баҳисобгирӣ.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот, шаклҳои зерин барои ҳисоботи дохилии ширкат таҳия карда шуданд: мувофиқи маълумоти баҳисобгирии дохили хоҷагӣ хароҷот барои интиқол ва интиқоли нерӯи барқ дар доираи ММ «Хароҷот»; аз рӯи нишондиҳандаҳои самаранокии маъмурияти чунин хароҷотҳо.

Дар асар графикаи ҳуҷҷатгузори барои марказҳои масъулиятнокӣ бо назардошти сохтори ташкилӣ ва иқтисодии ширкатҳои таъминкунандаи нерӯи барқ таҳия шудааст.

Дар боби сеюм - «Методикаи аудити идоракунии хароҷоти интиқол ва тақсимои нерӯи барқ» - равишҳои методӣ ва ташкилӣ-амалии аудити дохилии идоракунии хароҷот барои интиқол ва интиқоли нерӯи барқ дар корхонаҳои таъминкунандаи Тоҷикистон таҳқиқ карда шуда, равишҳои методӣ, маъмурий-ташкилӣ ба расмиёти аудиторӣ ва марҳилаҳои гузаронидани аудит муайян карда шудаанд; дурнамои истифодаи технологияи коркарди автоматикунонидашудаи

чараёнҳои иттилоотӣ, истифодаи усулҳои моделсозии математикии моддаҳои таррофикунанда барои оптимизатсияи арзиши аслии хидматҳо дар самти интиқол ва интиқоли нерӯи барқ баррасӣ гардидаанд.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ баҳогузори иҷрои нишондиҳандаҳои нақшавӣ (стандартӣ) -и хароҷот барои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ аз рӯи низоми нишондиҳандаҳои самарабахшӣ, аз ҷумла:

- маҳсулноқӣ: ҳаҷми даромади соф аз пешниҳоди хизматҳо барои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ;

- самаранокӣ: таносуби даромадҳо аз пешниҳоди хизматҳо барои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ дар мувофиқа бо ХИТ (арзиши чунин хизматҳо);

- сарфакорӣ - таносуби хароҷоти воқеан бадастомада барои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ дар нақшаҳои тасдиқшуда (дар заминаи таснифи онҳо);

- сифат: тасдиқи баҳодихии сифати хизматрасониҳо оид ба таъминот ва интиқоли нерӯи барқ, ки дар қоидаҳои (стандартҳои) инфиродии дохилии идоракунии сифат пешбинӣ шудаанд.

Усулҳои амалии гузаронидани аудити идоракунии дохилӣ бо назардошти таҷрибаи байналмилалии гузаронидани аудити амалии дохилӣ баррасӣ мешаванд, яъне: муайян кардани ҳадафҳо, вазифаҳо ва марҳилаҳои татбиқи онҳо; иҷрои расмиёти пайдарпай (мутобиқи ҳадафҳо) гузаронидани санҷишҳои тасдиқ дар доираи масъалаҳои, ки назоратро талаб мекунанд.

Омӯзиши таҷрибаи байналмилалӣ ва ватании гузаронидани аудити идоракунии имкон додааст, ки талаботҳои умумӣ ба мазмуни маъмурӣ ва методологии он муайян карда шаванд, аз ҷумла: таҳияи харитаи равандҳои назорат, бо назардошти таҷрибаи мавҷудаи ҷорӣ намудани аудити сифат ва системаи идоракунии сифат дар ширкатҳои таъминкунандаи энергия; баҳодихии системаҳои иттилоотии идоракунии корхонаҳо (системаҳои ERP).

Дар диссертатсия шаклҳои ҳисоботи амалиётӣ барои автоматикунони расмиёти баҳисобгирии идоракунии ва аудити дохилии идоракунии хароҷот барои интиқол ва тақсимои нерӯи барқ дар асоси таъминоти барномавӣ SAP бо истифода аз системаи OLAP (бо номи SAP Business Warehouse): таҳия шудаанд: Ҳисобот дар бораи хароҷоти аслӣ / нақшавӣ аз ҷониби шӯъба, ҳисоботи маҷмӯӣ оид ба хароҷоти аслӣ / нақшавӣ (дар доираи унсурҳои хароҷот) дар маҷмӯъ аз рӯи минтақаҳо ва аз ҷониби воҳидҳои алоҳидаи тобеъ муттаҳидшуда, ҳисобот оид ба хароҷоти аслӣ /

тарифӣ барои фаъолияти литсензия барои интиқол ва тақсиноти нерӯи барқ ва ғайра. Хуччатҳои кории аудитор дар асоси санҷишҳои автоматиконидашуда барои ҳисоб кардани хароҷоти тақсимот ва интиқоли нерӯи барқ (тавассути базаи маълумот аз SAPR / ва имкониятҳои MS Excel) ҷамъбасти карда шудаанд.

Дар асоси натиҷаҳои моделсозии таъсири сохтори ХИТ бо нишондиҳандаҳои фаъолияти молиявӣ хоҷагии корхонаҳо, нишондиҳандаҳои пешгӯии фоида (зарар) аз фаъолияти асосӣ ба даст оварда шудааст.

3. Аҳамияти илмӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Таҳқиқоти гузаронидаи Бобоев Ш.Н. бо наwgониҳои илмии муқаррарот оид ба муайян кардани арзиши аслии интиқол ва тақсимоти нерӯи барқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, зарурияти истифодаи дастовардҳои технологияи муосири коркарди иттилоот тавсиф меёбад. Умуман, натиҷаҳои ба дастовардаи муаллиф дониши нави илмии иқтисодӣ мебошанд.

Наwgонии таҳқиқот дар коркарди асосҳои назариявӣ ва ташкилӣ-методи муайянсозии арзиши аслии моддаи нави ҳисоботӣ – нерӯи барқ, пешниҳоди тавсияҳои амалӣ оид ба тақомули низоми баҳисобгирии идоракунӣ ва аудити хароҷоти интиқол ва тақсими нерӯи барқ, таъмини фаъолияти самараноки корхонаҳои таъминкунандаи нерӯи ҷида ёфта, натиҷаҳои зерини илмиро дарбар мегирад:

➤ асосноксозии илмии мушкилоти низоми мавҷудаи баҳисобгирии раванди ташаккули хароҷоти интиқол ва тақсими нерӯи барқ ва зарурияти тақомули он дар шароити рушди технологияҳои муосири коркарди иттилоот;

➤ коркарди муаллифии мафҳуми «нерӯи барқ» ҳамчун объекти нодири баҳисобгирӣ бо муайянсозии хусусиятҳои иқтисодии ташаккули арзиши аслии он;

➤ таҳқиқи танқидии низоми мавҷудаи назария ва амалияи баҳисобгирии муҳосибии хароҷоти интиқол ва тақсими нерӯи барқ, асосноксозии зарурияти ислоҳоти он бо назардошти дастовардҳои илми муосир;

➤ таҳияи маҷмӯаи тавсияҳо оид ба ташаккули низоми аудити дохилии хароҷоти интиқол ва тақсими нерӯи барқ бо ҷудосозии монеаҳо, мушкилот ва асосноксозии илмии зарурияти тақомули низоми назорати дохилӣ;

➤ таҳияи шаклҳои ҳисоботи дохилии марказҳои масъулияти «Хароҷот», ҳисоботи амалиётӣ оид ба тартиби автоматикунонии баҳисобгирӣ ва аудити идоракунӣ вобаста ба равандҳои истеҳсол, интиқол, тақсим ва истеъмоли нерӯи

барқ дар заминаи барномаи MS Excel.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ муқаррароти назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шудаанд, ки мушкилоти рушди баҳисобгирии идоракунии ва аудити хароҷотро субъектҳои хоҷагидорӣ таъминоти нерӯи барқ дар шароити муосир самаранок ҳал мекунанд. Тавсияҳои алоҳида аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот аллакай дар таҳияи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 татбиқ пайдо карданд.

4. Аҳамияти иқтисодии натиҷаҳои бадастомада

Аҳамияти иқтисодӣ дар он зоҳир мегардад, ки муқаррароти илмӣ концептуалии назария оид ба моҳияти баҳисобгирии идоракунии ва аудит бо назардошти шаклҳо ва хусусиятҳои татбиқи фаъолияти менечерони баҳисобгирӣ васеъ карда шуданд. Таҳияҳо ва тавсияҳо барои такмил додани назария ва методологияи татбиқи амалии ҳисобдорӣ дар заминаи татбиқи амалии стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ равона карда шудаанд.

5. Таъдиқи муқаррароти асосии нашршуда, натиҷаҳо ва хулосаҳои диссертатсия

Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ 13 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 7 мақола дар маҷаллаҳои тақризишавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 6 мақола дар дигар нашрияҳо чоп шуданд.

6. Камбудии таҳқиқоти диссертатсионӣ

Ҳамзамон таҳқиқот дорои баъзе саҳву норасоӣҳо буда, ба назар гирифтани андешаҳои зерин барои муҳаққиқ судманд аст:

1. Муҳаққиқ мебоист мафҳумҳои «хароҷот», «сарф», «масраф», «масрафот», «арзиши асли»-ро мавриди таҳқиқ қарор дода, дар диссертатсия мафҳуми мувофиқеро вобаста ба мазмуни пажӯҳиш истифода мекард;

2. Масъалаҳои баҳои вазъи мавҷудаи баҳисобгирии хароҷоти интиқол ва нерӯи барқ дар мисоли низоми корхонаи мушаххас мавриди баррасӣ бояд қарор мегирифтанд, то робитаи назария ва амалия баръало равшан гардад;

3. Алоқамандии байни даромад, хароҷот ва фоида дар таҳқиқот ба таври амиқ ва асоснок баррасӣ нагардидаанд;

4. Дар қор баъзе ҳатогиҳои техникӣ низ ҷой доранд.

Камбудии қайдшуда хусусияти тавсиявӣ доранд ва баҳои мусбӣ диссертатсияи баррасишавандаро коҳиш намедихад.

Хулоса. Диссертатсия таҳқиқоти илмии баанҷомрасида дар мавзӯи муҳимро ифода мекунад. Натиҷаҳои нави илмии бадастовардаи докторант барои иқтисодиёти Тоҷикистон дар рушди дастгирии ташкилии методи баҳисобгирии идоракунии ва аудити хароҷот дар корхонаҳои таъминкунандаи барқи аҳамияти калон доранд. Хулосаҳо ва тавсияҳо асоснок мебошанд. Асар ба талаботҳои Комиссияи Олии Аттестатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ ба рисолаҳои номзадӣ пешниҳодшуда ҷавобгӯ мебошад. Аз нуқтаи назари муҳимият, навоариҳо ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастомада ва муаллифи он, Бобоев Ш.Н. барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D050800-Баҳисобгирӣ ва аудит сазовор мебошад.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҷаласаи кафедраи «Молия ва қарз» -и Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ дар ш. Хучанд бо суратҷаласаи № 4 аз «27» ноябри 2020с. баррасӣ ва тасдиқ карда шуд.

Раиси ҷаласа:



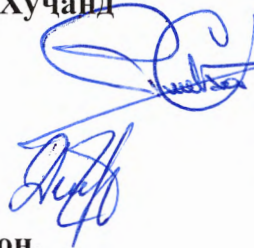
н.и.и., омӯзгори калон Ҳасанов Ф.А.

Муқарриз: Мудир кафедраи «Молия ва қарз» -и

Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон

ба номи академик М.С. Осимӣ дар ш. Хучанд

н.и.и., дотсент



Раупов К.С.

Котиби кафедра

Ҷалолова Б.М.

Суроға: (735700), Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Вилояти Суғд, ш. Хучанд, Хистеварз, А. Авезов 36 “а”
тел: +992 92 800 05 15
e-mail: komiljon001@mail.ru

Имзои Ҳасанов Ф.А., Раупов К.С. ва Ҷалолова Б.М.-ро тасдиқ мекунам:

Мудир шӯъбаи кадрҳои Донишкадаи политехникии

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи

академик М.С. Осимӣ дар ш. Хучанд



Ёкубова М.А.